

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՀԱՐԹԱԿ¹

ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՑԱՆՑԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Հեղինե Կարապետյան

Հոդվածում ներկայացված է Հայ առաքելական եկեղեցու նկարագիրը՝ որպես ցանցային համակարգ: Թեմայի ընտրությունը պայմանավորված է նրանով, որ ցանցերն այժմ ավելի շատ դիտվում են որպես արդի հասարակական գործընթացների արդյունք, և հետաքրքիր է պարզել՝ ցանցային դաշտում ինչպիսի նկարագիր կունենա ավելի հին ու կայուն հասարակական համակարգը ի դեմ եկեղեցու, մասնավորապես Հայ առաքելական եկեղեցու:

Ի՞նչ է «ցանցային համակարգը»

«Ցանցային համակարգի» համընդհանուր ընդունելի սահմանում դեռևս մշակված չէ: Ցանցային համակարգերի վերաբերյալ աշխատանքների հեղինակների (Դ. Բարնի, Յ. Վ. Դիյկ, Դ. Հովհաննիսյան, Ջ. Կարվալիկս, Մ. Կաստելս, Բ. Ուելման, Ա. Թուրեն, Ժ. Ֆ. Լյոտար) մոտեցումներում ընդհանրությունն այն է, որ բոլորն էլ ցանցն ընկալում են որպես նոր երևույթ, և այն փորձում են ուսումնասիրել թե՛ կառուցվածքային, և թե՛ բովանդակային տեսանկյունից՝ բնութագրելով ցանցը՝ որպես բազմատարր երևույթ:

Դ. Բարնին² և Յ. Վ. Դիյկը³ ցանցը սահմանելիս հանգում են այն նույն գաղափարին, որ «ցանց»-ը կազմված է հանգույցներից, կապերից և հոսքերից. հանգույցները գործող կառույցներն են,

¹ «Ուսանողական հարթակը» նախատեսված է ուսանողների առավել հետաքրքիր և հաջողված հոդվածները տպագրելու համար:

² Darin B., The Network Society, Polity Press Ltd, 2004, p. 26.

³ van Dijk J., The Network Society: Social Aspects of New Media', The Netherlands, 1991, pp. 6-40.

կապերը՝ այդ կառույցների միջև շփումը, և հոսքերը՝ կառույցների գործունեությունը խթանող կամ խոչընդոտող ազդակները: Օրինակ, երկու ընկերների գոյությունն արդեն «ցանց» է, որտեղ հանգույցը ընկերների միությունն է, կապը՝ նրանց հաղորդակցման ձևերը (հեռախոսով խոսելը, համացանցով շփվելը և այլն), իսկ հոսքերը՝ բամբասանքը, սերը և այլն:

Նկատելի ընդհանրություն կա ցանցի տրամաբանության վերաբերյալ Մ. Կաստելլի և Դ. Հովհաննիսյանի մեկնաբանություններում: Նրանք երկուսն էլ ցանցում մեծ կարևորություն են տալիս հատկապես տրամաբանությանը, միայն թե Դ. Հովհաննիսյանն իր սահմանման մեջ «տրամաբանություն» եզրը փոխարինում է «տեքստ» եզրով:

Դ. Հովհաննիսյանը ցանցերը բաժանում է երեք տիպի.

ա) տեքստ և կենտրոն ունեցող ցանցեր, օրինակ՝ ցանկացած համաշխարհային սփռում ունեցող ազգ. յուրաքանչյուր ազգ ունի իր սեփական գաղափարական տեքստը՝ ինքնություն, կրոն, պատմություն, ապրելու սկզբունքներ և այլն, և ունի կենտրոն՝ պետություն, որն ունի կառավարման գործառույթ:⁴

Մ. Կաստելլը ևս կարևորում է ցանցային այն տրամաբանությունը, ինչի մասին խոսում է Դ. Հովհաննիսյանը: Կաստելլը կարծում է, որ ցանցի բոլոր անդամներին համախմբում է ոչ թե ինչ-որ դեկավարող անձ կամ օբյեկտ, այլև այն գաղափարախոսությունը, ինչի շուրջ նրանք հավաքվել են և ծավալում են համակարգի ողջ գործունեությունը:

բ) կենտրոն ունեցող ցանցեր, օրինակ՝ ցանկացած տրանսնացիոնալ կորպորացիա: Այն ունի կենտրոն, որն իրականացնում է ընդհանուր կառավարման գործառույթը՝ ազատություն տալով հանգույցներին իրենց ամենօրյա գործունեության մեջ, և չունի որևէ գաղափարական, դիցաբանական, փիլիսոփայական, սոցիալական տեքստ, սակայն հիմնվում է նույն հիմնարար արժեքի՝ արդյունավետության վրա:

⁴ Հեղինակի հարցազրույցը Դավիթ Հովհաննիսյանի հետ մարտի 12, 2013թ:

զ) տեքստ ունեցող ցանցեր, օրինակ՝ գրքասեր մարդկանց խումբը, որը չունի կենտրոն, սակայն ունի տեքստ, այն է՝ սերը գրքի նկատմամբ, այն գիտակցումը, որ գիրքը տեղեկացնում է, զարգացնում է, տանում է դեպի հոգևոր արժեքները և այլն, որի հիմնադրույթներով դեկավարվում են հանգույցները՝ անհատները, իրենց գործունեության մեջ:⁵

Բ. Ուելմանի և Ա. Թուրենի սահմանումներում որոշակի ընդհանրություն նույնպես նկատելի է. նրանք երկուսն էլ ցանցային համակարգում նշանակալի տեղ են տալիս համակարգում գործող անդամների միջև եղած կապի կարևորությանը:

Բ. Ուելմանն իր աշխատություններում կարևորում է երեք գործոն՝ հասարակություն, աշխատանք և կազմակերպություններ, առանց որոնց, ըստ նրա, համակարգը կդադարի գործել: Նա կարևորում է կապը համակարգում գործող կազմակերպությունների և անդամների միջև:⁶

Ա. Թուրենը ցանցային համակարգի անդամների միջև կապի կարևորությունը մեկնաբանում է այլ կերպ. ցանցային համակարգի ծավալած ողջ գործունեությունը հանդիսանում է համակարգի անդամների կողմից համակարգի վրա ազդելու միջոց: Ահա թե ինչու է այն համարվում ցանցային համակարգ. նման համակարգը հանդիսանում է արդյունքն իր իսկ գործունեության:⁷

Մեկ այլ հեղինակ Ժ. Ֆ. Լյոտարը բարձրաձայնում է ցանցային համակարգի մաս կազմող մի այնպիսի բաղադրիչի մասին, առանց որի գոյության լիարժեք չէր լինի վերոնշյալ հեղինակներից և ոչ մեկի սահմանումը: Նա նկատում է, որ ցանցային համակարգում տիրում է հստակ ազատություն. չկան կաղապարված արգելքներ,

⁵ Stalder F., Manuel Castells and the Theory of the Network Society, Polity Press, 2006, p. 5.

⁶ Wellman B., Physical Place and Cyber Place: The Rise of Personalized Networking, International Journal of Urban and Regional Research 25, Canada, 2001, p. 2.

⁷ Touraine A., Return of the actor: social theory in postindustrial society, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988, p. 104.

յուրաքանչյուր երևույթ ու գործընթաց դուրս է գալիս կենտրոնացված կառուցվածքների ու խմբերի ազդեցությունից:⁸

Ցանցի սահմանման հակասական մոտեցումներով աչքի են ընկնում հեղինակներ Յ. Վ. Դիյկը և Մ. Կաստելը:

Ըստ Յ. Վ. Դիյկի՝ ցանցը բնության և հասարակության մեջ բարդ համակարգերի կազմակերպման մեթոդ է: Ցանցերը կենսական համակարգեր և հարցեր կարգավորելու բարդ ձևեր են: Ցանցում կարևորություն չի տրվում միավորների հատկանիշներին ու էությանը, ուստի ցանցերը կարող են ներթափանցել ինչպես բարդ խնդիրների մեջ, այնպես էլ կենսական համակարգերի բոլոր մակարդակներ:⁹

Յ. վան Դիյկը գտնում է, որ ցանցային համակարգը մի տիրույթ է, որտեղ հասարակական և լրատվական ցանցերը միավորվելով, նպաստում են համակարգի գործունեությանը: Նա համեմատում է ցանցային համակարգը կառուցվածքային համակարգի հետ, որը կազմված է կոնկրետ խմբերից, կազմակերպություններից և հասարակություններից:¹⁰

Յ. վան Դիյկը ցանցային համակարգը նմանեցնում է մարդու նյարդային համակարգին՝ դրա բովանդակությունն ավելի պարզ ձևով մեկնաբանելու համար:¹¹ Ըստ Մ. Կաստելի ցանցերը սահմանում են մեր հասարակությունների նոր հասարակական կազմաբանությունը: Կաստելը, մասնավորապես, ասում է. «Եթե ցանկանում եք ցանցային համակարգին տալ կոնկրետ սահմանում, ապա պետք է նշեք, որ այն մի համակարգ է, որտեղ գլխավոր հասարակական կառույցներն ու գործընթացները

⁸ Lyotard J.-F., The Postmodern Condition, Manchester: Manchester University Press, 1984, ch. 5

⁹ van Dijk J., The Network Society: Social Aspects of New Media, The Netherlands, 1991, pp. 6-40.

¹⁰ Նույն տեղում էջ 2:

¹¹ van Dijk J., Outline of a multilevel theory of the network society, Department of Communication, University of Twente, The Netherlands, 2005, p.1.

կազմակերպվում են էլեկտրոնային ռեսուրսներով գործող ինֆորմացիոն ցանցերի շուրջ»:¹²

Ըստ Կաստելսի, ցանցային համակարգը պարզապես ցանցերի կամ հասարակական ցանցերի ամբողջությունն չէ, ինչպես Յ. Վ. Դիյկն է կարծում, որովհետև հասարակական ցանցերը հասարակական կազմակերպվածության ավելի հին ձևեր են: Մինչդեռ իրականում խոսքը այն ցանցերի մասին է, որոնք տեխնոլոգիաների միջոցով տարածում և տեղ են հասցնում ինֆորմացիան: Նա պնդում է, որ ցանցերը դարձել են ժամանակակից հասարակության գլխավոր բաղադրիչները:¹³

Իսկ Յ. վան Դիյկի ցանցային ընկալումն ավելի մակերեսային է, նրա համար այդ միավորները դեռ անհատներն են, հասարակական խմբերը, կազմակերպությունները և հասարակությունները, մինչդեռ, ըստ Կաստելսի, սրանք բոլորը սերտորեն կապված են ցանցերի միջոցով:¹⁴ «Ցանցային համակարգ» տերմինը, ըստ Կաստելսի, ավելի տեղին է օգտագործել, քան «ինֆորմացիոն համակարգ» տերմինը:

Կաստելսը առարկում է վան Դիյկին ասելով, որ միայն տեխնոլոգիան չէ, որ սահմանում է ժամանակակից հասարակությունը, այլ նաև մշակութային, տնտեսական և քաղաքական գործոնները, որոնք միասին ստեղծում են ցանցային համակարգը: Համակարգը կազմված է այս գործոնների հիման վրա, որոնք թողած ազդեցությունները կարող են զարգացնել կամ, հակառակը, խոչընդոտել համակարգի գործունեությունը:¹⁵

Պարզվում է, որ ըստ Յ. վան Դիյկի՝ ցանցային համակարգը հասարակական ցանցերի ամբողջությունն է, որը կազմված է անհատներից, հասարակական խմբերից, կազմակերպություններից, հասարակություններից, մինչդեռ Մ.

¹² Castells M., Materials for an exploratory theory of the network society, Department of Sociology, University of California, Berkeley, 1999, pp. 9-12.

¹³ Նույն տեղում:

¹⁴ van Dijk J, The Network Society: Social Aspects of New Media, The Netherlands, 1991, pp. 6-7.

¹⁵ Castells M., The Information Age: Economy, Society and Culture, Oxford UK: Blackwell Publishers, 1996, pp. 1-2.

Կաստելյը հերքում է նման տեսակետը՝ պնդելով, որ հասարակական ցանցերը հասարակական կազմակերպվածության ավելի հին ձևեր են և որ ցանցերը նրանք են, որոնք նորագույն տեխնոլոգիաների ու սարքավորումների միջոցով տարածում են ինֆորմացիան:

Դ. Հովհաննիսյանը և Մ. Կաստելյը ցանցային հիերարխիայի մասին ունեն տարբեր մոտեցումներ:

Դ. Հովհաննիսյանը մեկնաբանում է, որ միայն տեքստ ունեցող ցանցերում, որոշ դեպքերում նաև՝ տեքստ և կենտրոն ունեցող ցանցերում անհնար է առանձնացնել հիմնական կազմակերպչական կառավարող և կարգավորող օղակը: Կենտրոնը գոյություն ունի միայն դիցաբանական, գաղափարական, այսինքն՝ արժեքային համակարգի վրա ձևավորված համակարգի ձևով: Կենտրոնի ֆիզիկական բացակայությունն անխուսափելիորեն վերացնում է ցանկացած տիպի հիերարխիա, բացի արժեքայինից:¹⁶

Իսկ Կաստելյն այլ գաղափարախոսության կողմնակից է: Հոսքերի դաշտը կենտրոնական դեր է խաղում ցանցային համակարգի վերաբերյալ Կաստելյի դիրքորոշման մեջ: Դա հաղորդակցությունների ցանց է, որը սահմանվում է որպես կենտրոն, որտեղ ցանցերը հատվում են: Օրինակ, քաղաքների էլիտար բնակչությունը ոչ թե կապված է կոնկրետ տարածքի հետ, այլ հոսքերի դաշտի հետ: Կաստելյը մեծ կարևորություն է տալիս ցանցերին և պնդում, որ իրական ուժը գտնվում է ցանցերի ներսում և ոչ թե մեծ քաղաքներում: Սա հերքում է մնացած տեսաբանների առաջ քաշած այն տեսությունները, որոնք քաղաքներն ընդունում են հիերարխիայի տեսանկյունից:¹⁷ Այլ կերպ ասած՝ ցանցային համակարգում պետք է ակտիվորեն գործի ցանցային

¹⁶ Հեղինակի հարցազրույցը Դավիթ Հովհաննիսյանի հետ մարտի 12, 2013 թ.:

¹⁷ Castells M., The Information Age: Economy, Society and Culture, Oxford UK: Blackwell Publishers, 1996, pp. 1-2.

տրամաբանությունը: Քանզի ինչպես Կաստելսն է նշում. «Ցանցի տրամաբանությունն ավելի հզոր է, քան ցանցի ուժերը»:¹⁸

Ստացվում է, որ ըստ Դ. Հովհաննիսյանի՝ ցանցը հիերարխիկ բնույթ ունի, մինչդեռ Կաստելսը պնդում է, որ ցանցում բնավ էլ հիերարխիա գոյություն չունի: Դ. Հովհաննիսյանը կողմ է այն գաղափարին, որ ցանցում հիերարխիան գոյություն ունի և՛ ֆիզիկական (կենտրոն), և՛ գաղափարական տեսքով, իսկ Կաստելսը հերքում է ցանցում ֆիզիկական հիերարխիայի գոյությունը և հավելում, որ ցանցային տրամաբանության առկայությունը ոչնչացնում է ցանկացած տեսակի հիերարխիա:

Ի՞նչ է «եկեղեցին», և արդյո՞ք հայ առաքելական եկեղեցին ցանցային համակարգ է

Եկեղեցի - (հունարեն էկլեսիա բառից) - ժողով, ժողովարան, հավաքատեղի, քրիստոնեական իմաստով՝ քրիստոնյաների համախմբում, ժողովում: «Եկեղեցի» բառը մի քանի նրբիմաստներ ունի: Նոր Կտակարանում եկեղեցի բառը կիրառվում է հետևյալ նշանակություններով.

- Տեղական եկեղեցի – Քրիստոնեական առանձին համայնքներ՝ հավատացյալների տեղական, տեսանելի հավաքությունները բնորոշելու համար:

- Տիեզերական – Կիրառվում է ավելի լայն իմաստով՝ մատնանշելու համար բոլոր քրիստոնյաների ամբողջությունը:

- Քրիստոնյաների հավաքատեղին՝ շինությունը: Ըստ Ա. Նոկսի՝ Նոր Կտակարանը «եկեղեցու» մասին մշտապես խոսում է կապերի, հարաբերությունների տեսանկյունից և այդ հարաբերությունները նա բաժանում է երեք խմբի՝ չնայած նրանք բոլորը փոխկապակցված են.

1. Աստծո և Աստծո մարդկանց միջև կապը,

2. Աստծո մարդկանց միջև կապը,

3. Աստծո մարդկանց և ուրիշների միջև կապը (նրանց, ովքեր Աստծո մարդիկ չեն, ովքեր չեն հավատում Աստծուն):¹⁹

¹⁸ Stalder F., Manuel Castells and the Theory of the Network Society, Polity Press, 2006, p. 5.

Իսկ ըստ Ջ. Քավրի՝ եկեղեցին ավելին է քան կազմակերպությունը, այն ապրող, զարգացող օրգանիզմ է:²⁰

Հայոց եկեղեցին առաքելական է կոչվում, քանի որ Քրիստոսի առաքյալների միջոցով է հաստատվել: Այն առաքելական է՝ ըստ ծագման, ըստ վարդապետության, որովհետև առաքյալների փոխանցած հավատքն է պահում, և ըստ հաջորդականության, քանի որ առաքյալներից սկսած իր իշխանությունը, նվիրապետությունը հաջորդաբար շարունակում է:²¹

Ցանցային համակարգի սահմանումներին ծանոթանալուց հետո փորձել ենք պարզել՝ կարող ենք արդյոք Հայ առաքելական եկեղեցին դիտարկել որպես ցանցային համակարգ: Սույն ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, սակայն, որ Հայ առաքելական եկեղեցին համապատասխանում է «ցանց» հասկացության ոչ բոլոր սահմանումներին: «Ցանց» հասկացության ամենապարզ իմաստից ելնելով (ցանց կարող է համարվել կազմակերպությունների, խանութների կամ որևէ այլ հաստատության շղթան)²²՝ ընդունելի է Հայ առաքելական եկեղեցին դիտարկել որպես ցանց: Ասելով «Հայ առաքելական եկեղեցի»՝ հասկանում ենք հայոց բոլոր եկեղեցիները Հայաստանում և նրա տարածքից դուրս, այլ կերպ ասած՝ պատկերացնում ենք հայոց եկեղեցիների ցանց, որն ունի

¹⁹ Knox A., Definition: Church (or Ekklesia), www.alanknox.net/2011/04/definition-church-or-ekklesia/ (մուտք՝ 15.04.2013)

²⁰ Cover J. G., Bible Basics, <http://misslink.org/cover/basics56.html> (մուտք՝ 15.04.2013)

²¹ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին պաշտոնական կայք <http://www.armenianchurch.org/>

²² Ցանցում «տարածություն» հասկացությունը, սակայն, պահպանելով իր ավանդական նշանակությունը, ձեռք է բերում նաև նոր բովանդակություն՝ «վիրտուալ» իմաստով [Դավիթ Հովհաննիսյան]: Օրինակ՝ եթե որպես հիմնական արժեք ընտրվում է «փայտ»-ը, ապա դրա մշակության ղրկությունն է «փայտի կիրառման կարևորությունն ու նշանակությունը», իսկ քաղաքակրթական կառույցները, որոնք ապահովում են դրանք՝ փայտ աճեցնող անտառները, փայտամշակման արհեստանոցները, փայտի համար նախատեսված ներկեր և լաքեր արտադրող գործարանները, կահույքի խանութները և այլն: Քարտեզի վրա նշելով այս բոլորի տարածման գոտիները՝ ստանում ենք «փայտի տարածաշրջան»:

կենտրոն՝ Էջմիածնի Մայր Աթոռը, և բազմաթիվ հանգույցներ՝ եկեղեցիներ Հայաստանում և Հայաստանից դուրս, որոնք ղեկավարվում են կենտրոնի՝ Մայր Աթոռի կողմից: Ցանցում «կենտրոն» հասկացությունը երեք գործառույթ ունի. ա) ինֆորմացիոն կենտրոն, որտեղից դուրս է գալիս և տարածվում է ինֆորմացիան, բ) ղեկավար կենտրոն, որը հսկում է այդ ինֆորմացիայի ճիշտ ուղղվածությունը (թե որ ոլորտին կամ դաշտին է անհրաժեշտ դրա առկայությունը) ու օգտագործումը, գ) ցանցի նպատակ: Ցանցային համակարգի այս բնորոշման տեսանկյունից Հայ առաքելական եկեղեցին լիովին կարելի է «ցանց» համարել:

Հայ առաքելական եկեղեցին կարող է ցանց համարվել նաև Ա. Նոկսի «եկեղեցու» սահմանման համաձայն. Նա, «եկեղեցի» ասելով, հասկանում է կապը այդ եկեղեցու հավատացյալների միջև: Կարելի է պնդել, որ հայկական եկեղեցում նման կապ ևս գոյություն ունի հավատացյալների միջև: Այստեղ այդ կապը հանդես է գալիս մի քանի համակարգերի տեսքով՝ արժեհամակարգի, որը կապող օղակ է ողջ քրիստոնյա-առաքելական հայության համար և ղեկավար կենտրոնի՝ Մայր Տաճարի տեսքով, որը կապում է թե՛ ողջ, և թե՛ կոնկրետ տարածքի Հայ առաքելական եկեղեցու հետևորդներին: Լավ օրինակ կարող է ծառայել այն փաստը, որ «2013 թ. ապրիլի 16-ին Թուրքիայի հարավ-արևելյան Մարդին նահանգի հայ համայնքի ներկայացուցիչները հավաքած գումարով վերանորոգել և կրկին որպես եկեղեցի օձել են Դերիքի շրջանում գտնվող Սուրբ Գևորգ եկեղեցին»:²³

Փորձենք Հայ առաքելական եկեղեցին դիտարկել նաև «ցանցային համակարգ»-ի այն սահմանման տեսանկյունից, որ «ցանցային համակարգ»-ն ինֆորմացիոն դաշտ է, որտեղ դրսից ներթափանցող ինֆորմացիոն ալիքներն ուղղված են այդ դաշտում գործող տարբեր ոլորտներին: Մայր եկեղեցին ունի իր ինֆորմացիոն դաշտը՝ Աստվածաշունչը, հեթանոսական

²³ Մարդինի վերջին հայերը մտահոգ են Սուրբ Գևորգ եկեղեցու ճակատագրով <http://m.news.am/arm/news/149090.html> (մուտք՝ 5.03.2013)

դիցաբանության քրիստոնեականացված տարբերակները, հայ եկեղեցու պատմությունը, որի միջոցով կարողանում է գաղափարապես պաշտպանվել դրսից ներթափանցող ինֆորմացիոն ալիքներից՝ օրինակ, օտար տոներից:

Որպես օրինակ քննարկենք Սուրբ Վալենտինի տոնակատարությունը, որը տարիների ընթացքում մեծ տարածում է գտել նաև Հայաստանում, սակայն Հայ առաքելական եկեղեցին պայքարում է դրա դեմ՝ փորձելով լրատվական և այլ միջոցներով տեղեկատվություն տարածել նմանատիպ բովանդակությամբ, սակայն հայկական ծագում ունեցող Սուրբ Սարգիս տոնի խորհրդի ու ծիսակատարությունների վերաբերյալ՝ ջանալով սեր ու հետաքրքրություն առաջացնել հասարակության մեջ հայկական տոների հանդեպ:

Օրինակ՝ «Առաջին լրատվական»-ի հետ զրույցում Մուղնու Սուրբ Գևորգ եկեղեցու վանահայր Տեր Շնորհքը նշել է. «Հայաստանում որպես սիրո մեկ այլ տոն նշում են նաև Սուրբ Վալենտինը, բայց նա հայ եկեղեցու տոնացույցում իբրև սուրբ չկա և որևէ կերպ մեր իրականությանը չի առնչվում: Կարծում եմ՝ ճիշտ չէ տոնելը: Եվրոպական երկրներում շատ ուրիշ տոներ էլ կան, որոնք մեր կենցաղում չեն եղել, հիմա մենք արհեստական կերպով բերում ենք ու փորձում մեր իրականության մեջ մտցնել: Գուցե, այո, մտածենք, որ դրա մեջ որևէ վատ բան չկա և թող երկուսն էլ տոնվի, բայց ինձ թվում է, որ տարիների ընթացքում այս օտարամոլությունը մեր ազգային դիմագիծն է փոխում: Եվ ի վերջո, եթե այդ տոնը մեր եկեղեցու տոնացույցում չկա, մենք ու՛մ բարեխոսությունն ենք խնդրում: Նման է նրան, որ դու ունենաս ընտանիքի հայր, որ քո պաշտպանն է, քո ապավենն է, բարեխոսն է Աստծո առաջ և հարևանի հայր, դու քո հորը թողած՝ դիմում ես նրան, որ քեզ համար ինչ-որ բարի գործ անի՝ սա անտրամաբանական է: Իրականում սխալ է Վալենտին տոնելը, մեր ազգի համար նա սուրբ չէ»:²⁴

²⁴ Սուրբ Սարգիս տոնի խորհուրդը
http://www.lin.am/arm/armenia_society_153618.html

Մեկ փաստ ևս կարող է ապացուցել այն պնդումը, որ Հայ առաքելական եկեղեցին ցանց է: Այն է՝ Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս հայերի կողմից անընդհատ կառուցվում են նոր հայկական եկեղեցիներ, որոնք ընդունվում են մայր եկեղեցու կողմից: Օրինակ, Լաա Վեգասում վերջերս կառուցվեց հայկական Սուրբ Կարապետ եկեղեցին:²⁵ Այս իրողությունն արդեն խոսում է այն մասին, որ հայ առաքելական եկեղեցին «ցանց» է, քանի որ ըստ սահմանումներից մեկի՝ ցանցերը բաց կառույցներ են և ունակ են ընդլայնվելու՝ իրենց մեջ ներգրավելով նոր հանգույցներ:²⁶ Տվյալ դեպքում հայ առաքելական եկեղեցին ընդունում է հայկական նորակառույց եկեղեցիներին և ընդգրկելով ցանցի մեջ՝ նոր շփման եզրեր գտնում նրանց հետ:

Հայ առաքելական եկեղեցին կրում է «ցանց»-ի մեկ այլ հատկանիշ նույնպես. ցանցերի պես դժվար խոցելի է:²⁷ Բոլոր ժամանակներում եղել են հակաքրիստոնեական և հակահայկական ինֆորմացիոն հոսքեր ուղղված հայոց եկեղեցուն՝ այն կործանելու և ոչնչացնելու ու այլ կրոն տարածելու նպատակով, սակայն Հայ առաքելական եկեղեցին կարողացել է դիմակայել բոլոր հարվածներին:

Ինչպես վերևում նշվեց, հեղինակներից Դ. Հովհաննիսյանը ցանցերը բաժանում է երեք խմբի՝ 1. տեքստ և կենտրոն ունեցող ցանցեր, 2. կենտրոն ունեցող ցանցեր և 3. տեքստ ունեցող ցանցեր:

Հայ առաքելական եկեղեցին պատկանում է առաջին խմբին. այն ունի գաղափարական տեքստ՝ քրիստոնեությունը, Աստվածաշունչը, Հայ եկեղեցու պատմությունը, Հայ առաքելական եկեղեցու սկզբունքները և կենտրոն՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը: Հայ առաքելական եկեղեցին հիերարխիկ ցանց է, քանի որ ինչպես հեղինակն է մեկնաբանում, տեքստ ու կենտրոն ունեցող ցանցերում կենտրոնը գոյություն ունի 1. գաղափարական, այսինքն՝ արժեքային համակարգի վրա ձևավորված համակարգի

²⁵ Ամերիկացի սենատորն այցելել է Լաա Վեգասում վերջերս կառուցված հայկական եկեղեցի <http://www.resource.am/index.php?ln=1&pid=7047>

²⁶ Հեղինակի հարցազրույցը Դավիթ Հովհաննիսյանի հետ մարտի 12, 2013թ:

²⁷ Նույն տեղում:

ձևով, 2. որպես ֆիզիկական կենտրոն՝ կառավարման ու ղեկավարման գործառույթով:

Կենտրոնի ֆիզիկական բացակայությունն անխուսափելիորեն վերացնում է ցանկացած տիպի հիերարխիա, բացի արժեքայինից: Հենց հիերարխիկ ցանց լինելով է հայ առաքելական եկեղեցին տարբերվում մնացած բոլոր ցանցերից, որովհետև այստեղ չկա այն անսահմանափակ ազատությունը, որ նկատվում է սովորական ցանցերում, այստեղ կա խիստ վերահսկող մարմին՝ Մայր Տաճարը, որը գործ ունի բավականին նուրբ խնդրի՝ ազգային «ինքնության» ընդլայնման և պահպանման հետ:

Ըստ Զ. Կարվալիկսի և Մ. Կաստելսի՝ «ցանցային համակարգ»-ը ժամանակակից տեխնոլոգիաներն են ու դրանց արդյունքում ի հայտ եկած փոփոխությունները: Համաձայն այս տեսակետի նույնպես՝ Հայ առաքելական եկեղեցին կարող է «ցանց» համարվել, քանի որ ժամանակակից տեխնոլոգիաները որոշ չափով մուտք են գործել նաև հայ եկեղեցու դաշտ և մեր օրերում հայոց եկեղեցու համար այն ևս անհրաժեշտություն է: Այժմ ժամանակակից տեխնոլոգիաները վայրկենական արագությամբ տարածում են ցանկացած տեսակի ինֆորմացիա աշխարհի մի ծայրից մյուսը:

Այստեղ լավ օրինակ կարող է ծառայել մարտի 31-ին Հռոմի Պապի շնորհավորական ուղերձը՝ ուղղված հայերին Զատիկի տոնի կապակցությամբ²⁸. սա ևս խոսում է այն մասին, որ Հայ առաքելական եկեղեցին վիրտուալ դաշտում է և իր գործընթացներին հետևում է և տեղյակ է ողջ աշխարհը:

Այժմ կան ինտերնետային հատուկ կայքեր քահանայի հետ անմիջական գրույց ունենալու, խորհրդակցելու համար, հայոց եկեղեցու անցյալի և ներկայի պատմությունը զետեղված է համացանցում (Ճշգրիտ տվյալ այն մասին, թե համացանցում որքան էլեկտրոնային կայքեր ունի Հայ առաքելական եկեղեցին, որևէ մեկն ասել չի կարող, քանի որ գրեթե ամեն օր հոգևորականները նոր կայքեր, կամ սոցիալական ցանցերում նոր

²⁸ Հռոմի Պապը հայերին շնորհավորել է Զատիկի տոնի կապակցությամբ <http://news.am/arm/news/146846.html>

էջեր են բացում և քարոզչություն ծավալում: Սոցիալական www.do.am, www.blogspot.am և նմանատիպ այլ տիրույթներում տարբեր հոգևորականներ էջեր ունեն: Արարատյան Հայրապետական թեմն ունի երկու կայք, որոնք եռալեզու են, դրանք են՝ www.araratian-tem.am և www.qahana.am: Հոգևոր բովանդակությամբ եռալեզու կայք հազվադեպ է պատահում: Որոշակի այլ կայքերի հասցեներ կան այստեղ. http://www.qahana.am/?page=spiritual_sites&ln=am) և այլն:

Բ. Ուելմանը, «ցանցային համակարգ» ասելով, հասկանում է կապը համակարգում գործող անդամների միջև: Եթե չլիներ կապ հայ եկեղեցիների միջև, նախ չէր լինի հայոց եկեղեցիների այն ամբողջությունը, որը այսօր կա, քանի որ նրանցից յուրաքանչյուրը մյուսի գաղափարը շարունակողն է և հետո չէր լինի նրանց կապող կենտրոնը՝ քրիստոնեության գաղափարը: Այս դեպքում Հայ առաքելական եկեղեցին իրապես ցանց է. երբ ցանկանում են հայկական ինչ-որ եկեղեցի կառուցել կամ վերանորոգել, այդ հարցը անհանգստացնում է ողջ հայ եկեղեցական ցանցին: Վառ օրինակ կարող է ծառայել այն փաստը, որ «2010 թ. դեկտեմբերի 6-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը, մտահոգված լինելով, որ Ախալցխայի Երևման Ս. Խաչ եկեղեցու վերանորոգման ընթացքում եկեղեցու դրսի պատերին և ներսի խորանում գտնվող խաչքարերը հանվել են և փոխադրվել գավառագիտական թանգարան, Վիրահայոց թեմի միջոցով դիմել է Վրաստանում Հռոմեա-կաթոլիկ եկեղեցու առաջնորդությանը՝ եկեղեցու նախնական վիճակն անխաթար պահպանելու խնդրանքով»:²⁹

Ցանցային համակարգը սահմանող տեսություններից մեկը, սակայն, հակասում է Հայ առաքելական եկեղեցու բովանդակությանը: Ինչպես արդեն նշել ենք, Մ. Կաստելի տեսության համաձայն՝ ցանցում հիերարխիա գոյություն չունի³⁰. ցանցում նա կարևորում է ցանցի տրամաբանությունը և ոչ թե

²⁹ Ախալցխայի Երևման Ս. խաչ եկեղեցու խաչքարերը հանվել են և փոխադրվել գավառագիտական թանգարան <http://news.am/arm/news/40613.html>

³⁰ Castells M., *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Oxford UK: Blackwell Publishers, 1996, p. 1-2

ցանցի ֆիզիկական ղեկավար կենտրոնի գոյությունը: Կաստելլի այս տեսությունը չի համընկնում կոնկրետ մեր ուսումնասիրության առարկայի հետ, քանի որ Հայ առաքելական եկեղեցին իր բովանդակությամբ հիերարխիկ ցանց է:

Հոդվածում փորձ կատարվեց ցույց տալ, որ ըստ վերոհիշյալ հեղինակների (բացառությամբ Մ. Կաստելլի)՝ ցանցի վերաբերյալ տեսակետների Հայ առաքելական եկեղեցին կարելի է ցանց համարել:

Դ. Հովհաննիսյանի տեսության վրա հիմնվելով՝ Հայ առաքելական եկեղեցին պետք է հատկապես հիերարխիկ ցանց համարել, քանի որ գտնվում է թե՛ արժեքային՝ գաղափարական, և թե՛ ֆիզիկական կենտրոնի կառավարման ներքո: Հայ առաքելական եկեղեցին հիերարխիկ ցանց է, քանի որ այստեղ չի գործում այն անսահմանափակ ազատությունը, որ կա միայն տեքստ ունեցող ցանցերում: Այստեղ կա կենտրոնացված վերահսկողություն, քանի որ այս ցանցն իր բովանդակությամբ տարբերվում է մնացած ցանցերից. Հայ առաքելական եկեղեցին դասվում է այն ցանցերի շարքին, որոնք գործ ունեն շատ նուրբ ու պահպանողական արժեհամակարգի հետ, այս դեպքում հայոց եկեղեցին գործ ունի «ինքնության» պահպանման, տարածման և զարգացման հետ: